

PRACE NAUKOWE
Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
RESEARCH PAPERS
of Wrocław University of Economics

251

Rachunkowość a controlling

Redaktorzy naukowi
Edward Nowak
Maria Nieplowicz

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2012

Recenzenci: Halina Buk, Beata Filipiak, Wiktor Gabrusewicz, Waldemar Gos,
Maria Hass-Symotiuk, Józef Pfaff, Marzena Remlein, Wiesław Szczęsny

Redaktorzy Wydawnictwa: Elżbieta Kozuchowska, Barbara Majewska

Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz

Korekta: Barbara Cibis

Łamanie: Adam Dębski

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna na stronie www.ibuk.pl

Streszczenia opublikowanych artykułów są dostępne w międzynarodowej bazie danych
The Central European Journal of Social Sciences and Humanities <http://cejsh.icm.edu.pl>
oraz w The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,
a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon
http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawnictwa

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2012

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-241-3

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	11
Aleksandra Banaszekiewicz, Ewa Makowska , Koncepcja <i>lean management</i> w obszarze produkcji, rachunkowości i administracji	13
Piotr Bednarek , Zastosowanie instrumentów rachunkowości zarządczej w samorządach lokalnych.....	25
Renata Biadacz , Teoretyczne i praktyczne aspekty kosztów pracy pracowników oddelegowanych za granicę	39
Agnieszka Bieńkowska, Zygmunt Kral, Anna Zabłocka-Kluczka , Systemy pomiaru dokonań w controllingu strategicznym.....	56
Dorota Burzyńska , Kontrola zarządcza a identyfikacja ryzyka w jednostkach samorządu terytorialnego	70
Andrzej Bytniewski , Robotyzacja systemu rachunkowości jako sposób wspomagania rachunkowości zarządczej i controllingu.....	81
Jolanta Chluska , Wynik finansowy samodzielnych publicznych zakładów opieki zdrowotnej w świetle nowych uregulowań prawnych.....	96
Anna Chojnacka-Komorowska , Zastosowanie wskaźników statystycznych w controllingu.....	105
Marlena Ciechan-Kujawa , Zarządzanie procesami zewnętrznymi – wybrane aspekty prawne i zarządcze	116
Marcin Czycherski , Wpływ zjawiska różnic kulturowych na funkcjonowanie controllingu finansowego w spółkach zależnych.....	131
Joanna Dyczkowska, Tomasz Dyczkowski , Procesy planowania operacyjnego a systemy wynagradzania w polskich przedsiębiorstwach.....	140
Tomasz Dyczkowski , Budżetowanie w organizacjach pozarządowych. Wybrane zagadnienia realizacyjne	154
Krzysztof Gawron , Użyteczność sprawozdania finansowego na dzień poprzedzający ogłoszenie upadłości przedsiębiorstwa.	170
Anna Glińska , Zastosowanie programowania liniowego w wyznaczaniu struktury zatrudnienia w zakładach pracy chronionej.....	183
Katarzyna Goldmann , Wpływ cyklu życia produktu na kształtowanie polityki amortyzacyjnej przedsiębiorstwa.....	197
Angelika Kaczmarczyk , Koszt historyczny a użyteczność informacji sprawozdawczej.....	210
Anetta Kadej , Możliwości wykorzystania opinii i dokumentacji z badania sprawozdania finansowego jako dowodu w postępowaniu podatkowym..	219
Anna Kasperowicz , Odpowiedzialność w zawodzie księgowego	231

Marta Kawa , O przyczynach ograniczających efekty outsourcingu funkcji i zadań działu finansowo-księgowego.....	245
Agnieszka Kister , Rezerwy jako obszar rachunkowości szpitala.....	259
Marcin Klinowski , Kryteria wyboru portfela projektów – wybrane zagadnienie.....	275
Joanna Koczar , Koszt wytworzenia a spłot polityki rachunkowości i polityki podatkowej w Federacji Rosyjskiej – wybrane problemy	285
Tomasz Kondraszuk , Rachunek kosztów w rolnictwie na tle ogólnej teorii ekonomiki przedsiębiorstw ze szczególnym uwzględnieniem kosztów bezpośrednich i zmiennych	294
Katarzyna Kostyk-Siekierska, Krzysztof Siekierski , Ocena projektów inwestycyjnych metodą DCF – wybrane problemy.....	305
Robert Kowalak , Systemy wczesnego ostrzegania jako element controllingu przedsiębiorstwa	318
Adam Lulek , Użyteczność rachunku zysków i strat w zastosowaniu narzędzi rachunkowości zarządczej.....	329
Teresa Maszczak , Organizacja rachunkowości w procesie zarządzania jednostką gospodarczą.....	339
Edward Nowak , Zarządcze aspekty sprawozdawczości finansowej według segmentów działalności.....	350
Marta Nowak , Postrzeganie pracy w różnych sferach związanych z rachunkowością przez studentów studiów ekonomicznych. Analiza wyników badań empirycznych.....	360
Piotr Oleksyk , Determinanty efektywności zobowiązań jednostek sektora finansów publicznych.....	373
Ryszard Orliński , Budżetowanie przyrostowe jako metoda poprawy kondycji finansowej szpitali	382
Katarzyna Piotrowska , Ujawnianie kosztów utraty wartości zakończonych prac rozwojowych.....	397
Krzysztof Prymon , Możliwości wprowadzenia modelu wartości godziwej w rolnictwie	407
Małgorzata Rówińska , Modele wyceny bilansowej aktywów jednostki gospodarczej – zakres stosowania, skutki sprawozdawcze.....	418
Bożena Rudnicka , Ocena zmian w ewidencji oraz prezentacji przychodów i kosztów jednostek budżetowych	429
Karol Schneider , Zasady rachunkowości MTM (Mark-to-Market Value Adjustments).....	443
Michał Soliwoda , Przydatność decyzyjno-informacyjna systemu ewidencyjno-analitycznego dotyczącego środków trwałych w spółdzielniach mleczarskich	451
Olga Szolno , Controlling i inne narzędzia zarządzania stosowane w wybranej jednostce samorządu terytorialnego w województwie lubelskim.....	461

Katarzyna Szymczyk-Madej, Jan Madej , Cechy systemu informatycznego rachunkowości	476
Agnieszka Tubis , Controlling logistyczny w przedsiębiorstwach przewozów pasażerskich grupy PKS.....	488
Agnieszka Walas , Niezakończone umowy długoterminowe a zamknięcie roku obrotowego.....	498
Iwona Wasiak, Grażyna Karmowska , Funkcje rachunkowości zarządczej i controllingu w procesie zarządzania firmą.....	510
Lilianna Ważna , Teoretyczne i praktyczne aspekty wykorzystania wybranych instrumentów controllingu.....	526
Beata Zaleska , Wycena świadczeń zdrowotnych szpitala – problemy, bariery	538

Summaries

Aleksandra Banaszekiewicz, Ewa Makowska , The idea of Lean Management in production, accounting and administration fields.....	24
Piotr Bednarek , Application of management accounting techniques in local governments.....	38
Renata Biadacz , Theoretical and practical aspects of the labor costs of employees transferred to work abroad.....	55
Agnieszka Bieńkowska, Zygmunt Kral, Anna Zabłocka-Kluczka , Performance measurement systems in strategic controlling.....	69
Dorota Burzyńska , Managerial control and risk identification in local government units	80
Andrzej Bytniewski , Robotization of the accounting system as a way to support the management accounting and controlling	95
Jolanta Chluska , Financial result of independent public health care units in the view of new legal regulations.....	104
Anna Chojnacka-Komorowska , Use of statistical indicators in controlling .	115
Marlena Ciechan-Kujawa , Outsourcing process management – selected legal and management aspects.....	130
Marcin Czycherski , The impact of cultural differences on the functioning of the financial controlling in subsidiaries	139
Joanna Dyczkowska, Tomasz Dyczkowski , Operational planning and remuneration systems in Polish enterprises	153
Tomasz Dyczkowski , Budgeting in non-governmental organisations. Selected application problems.....	169
Krzysztof Gawron , The utility of financial statement on the day preceding the announcement of bankruptcy.	182
Anna Glińska , Application of linear programming in determining the structure of employment in sheltered workshops.....	196

Katarzyna Goldmann , Influence of product life cycle on policy-making companies depreciation	209
Angelika Kaczmarczyk , Historic cost and usefulness of economic information	218
Anetta Kadej , Possibilities of using financial statements documentation and opinions as tax investigation evidence	230
Anna Kasperowicz , Responsibility in the profession of accountant	244
Marta Kawa , About the reasons limiting the effects of finance and accounting outsourcing	258
Agnieszka Kister , Reserves as the area of hospital accounting	274
Marcin Klinowski , Criteria for the selection of the projects portfolio – selected issues	284
Joanna Koczar , Production cost and interrelation between the accounting policy and tax policy in the Russian Federation – selected issues	293
Tomasz Kondraszuk , Cost accounting in agriculture in comparison with the general theory of company economics with the emphasis on direct and variable costs.	304
Katarzyna Kostyk-Siekierska, Krzysztof Siekierski , Evaluation of investment projects by DCF method – selected problems	317
Robert Kowalak , Early warning systems in controlling of enterprise	328
Adam Lulek , Income statement as a financial statement for the need of management based on elected management accountancy tools	338
Teresa Maszczak , Accounting organization in the management of economic entity	349
Edward Nowak , Managing aspects of financial reporting by operating segments	359
Marta Nowak , Perception of work in various spheres connected with accounting by students of economic studies. Analyses of empirical studies	372
Piotr Oleksyk , Determinants of efficiency of financial liabilities in local government entity	381
Ryszard Orliński , Incremental budgeting as a method of improvement of hospitals financial situation	396
Katarzyna Piotrowska , Disclosure of impairment losses of completed development works	406
Krzysztof Prymon , Possibility to implement fair value model in agriculture	417
Małgorzata Rówińska , Models of balance-sheet valuation of an economic entity's assets – scope of applications, reporting implications	428
Bożena Rudnicka , Assessment of changes in the recording and presentation of revenues and costs in budget entities	442
Karol Schneider , Accounting MTM in bank	450

Michał Soliwoda , Decision-making and information usefulness of a recording and analytical system concerning tangible fixed assets in dairy cooperatives	460
Olga Szolno , Controlling and other management tools used in a chosen self-government of local government in Lublin Voivodeship	475
Katarzyna Szymczyk-Madej, Jan Madej , Features of accounting information system	487
Agnieszka Tubis , Logistic controlling in passenger transport companies of PKS coach group	497
Agnieszka Walas , Not-ended long term projects and the closure of financial year	509
Iwona Wasiak, Grażyna Karmowska , Managerial accounting and controlling functions in business management.....	525
Lilianna Ważna , Theoretical and practical aspects of using of selected controlling instruments.....	537
Beata Zaleska , Evaluation of hospital health care services – problems and barriers	545

Karol Schneider

Uniwersytet Szczeciński

ZASADY RACHUNKOWOŚCI MTM (MARK-TO-MARKET VALUE ADJUSTMENTS)

Streszczenie: Rachunkowość Mark-to-Market to dostosowanie wartości księgowej aktywów lub zobowiązań (także instrumentów pochodnych) do ich aktualnej wartości godziwej. Zyski lub straty z tego tytułu odnotowywane są od razu w rachunku zysków i strat albo na koncie kapitału własnego (po czym uznaje się je w rachunku zysków i strat w momencie zbycia przedmiotu wyceny).

Słowa kluczowe: wycena rynkowa, aktualizacja wyceny do wartości rynkowej, wartość godziwa.

1. Wstęp

Podstawowym celem każdego banku jest waloryzacja zysku przy określonym, akceptowanym poziomie ryzyka.

Rolę banku w gospodarce narodowej można określić poprzez następujące funkcje [Jaworski 2001, s. 15–16]:

- udział w kreacji pieniądza,
- udział w społecznym podziale pracy,
- dokonywanie alokacji i transformacji środków pieniężnych.

Banki komercyjne mogą w ograniczonym stopniu tworzyć pieniądź bankowy ponad zgromadzone wkłady za pomocą kreacji dodatkowych kredytów. Kreacja pieniądza bankowego odbywa się poprzez wzrost wielkości kredytów udzielanych przez banki, a także przez zwiększenie zakupu walut obcych. Obie te operacje powodują wzrost środków płatniczych (wkładów) w danym lub innym banku, na którego konto zostały przekazane środki otrzymane w formie kredytu.

Środki utrzymywane przez banki na rachunkach w banku centralnym, jak również gotówka przechowywana w ich skarbcach stanowią płynne rezerwy banków, zwane pieniądzem rezerwowym banku centralnego lub bazą monetarną obiegu pieniężnego.

Ograniczenie kreacji pieniądza przez bank komercyjny wynika z konieczności utrzymywania płynności, co jest uwarunkowane przez wielkość posiadanych środ-

ków banku centralnego. Każde udzielenie kredytu oznacza, że część tego kredytu może być wypłacona w gotówce bądź też przekazana na rachunek innym bankom (część środków z udzielonego kredytu pozostaje na rachunku danego banku). Bank komercyjny musi bowiem posiadać odpowiednią ilość pieniądza rezerwowego banku centralnego, aby móc bez ograniczeń pokryć wypłaty gotówkowe swoich klientów oraz ujemne dla siebie saldo rozliczeń z innymi bankami.

Transakcje przeprowadzane przez NBP na rynkach finansowych są nieskomplikowane. Bank centralny przyjmuje lokaty w walutach obcych, zwiększając środki płatnicze na rachunkach swoich klientów, a otrzymane środki walutowe wykorzystuje do powiększenia rezerw dewizowych, które lokuje na rynku globalnym. Do podstawowych zadań NBP należy emitowanie znaków pieniężnych, udzielanie kredytu refinansowego innym bankom oraz kredytów w obcych walutach, organizowanie i przeprowadzanie rozliczeń pieniężnych i zagranicznych, wykonywanie obsługi budżetu państwa. NBP sporządza plan kredytowy i opracowuje założenia polityki pieniężno-kredytowej państwa. W zakresie określonym prawem dewizowym realizuje funkcje władzy dewizowej oraz wykonuje kontrolę dewizową. Prezes NBP ustala i ogłasza bieżące kursy walut obcych. Oprócz tego NBP przeprowadza operacje otwartego rynku, by regulować ilość płynnych rezerw w bankach komercyjnych i wysokość krótkoterminowych stóp procentowych. Są to czynności prowadzone od jego powołania na mocy dekretu z dnia 15 stycznia 1945 r. jako banku banków refinansującego inne banki.

Celem artykułu jest ustalenie, dlaczego toczyły się tak długie i zażarte spory dotyczące podziału zysku?

Zdaniem A. Sławińskiego ważną przyczyną jest to, że rachunkowość MTM (Mark-to-Market), którą zaczęły stosować od pewnego czasu także banki centralne, jest słabo dostosowana do natury ich działalności [Sławiński 2010].

2. Zasady działania rachunkowości MTM w bankach

Rachunkowość MTM (Mark-to-Market Value Adjustments) wymaga, aby składniki bilansu były ujmowane zgodnie z ich zmieniającą się wartością rynkową. Jest to wycena rynkowa, czy aktualizacja wyceny do wartości rynkowej. Należy więc dostosować wartość księgową aktywów lub zobowiązań (także instrumentów pochodnych) do ich aktualnej wartości godziwej. Wartość godziwa to kwota, za jaką na warunkach rynkowych dany składnik aktywów mógłby być wymieniony pomiędzy zainteresowanymi i dobrze poinformowanymi stronami transakcji. Najlepszą podstawą ustalania wartości godziwej są pochodzące z aktywnego rynku, czyli bieżące ceny rynkowe.

Zdaniem E. Hendriksena i M. van Bredy termin „wartość godziwa” jest stosowany głównie w odniesieniu do działań o charakterze użyteczności publicznej do określenia całkowitej sumy, z której inwestorzy mogą otrzymać rzetelny zwrot. Wartość

godziwa nie jest zatem podstawą wyceny, która mogłaby mieć ogólne zastosowanie w systemie finansowym [Hendriksen, van Breda 2002, s. 498].

Aktualizacja/przeszacowanie wartości księgowej do wartości godziwej spowodują powstanie zysków lub strat. Zyski i straty z tego tytułu odnotowywane są od razu w rachunku zysków lub strat albo na koncie kapitału własnego (po czym uznaje się je w rachunku zysków lub strat w momencie zbycia przedmiotu wyceny). Za powszechny przykład może służyć portfel notowanych i będących w aktywnym obrocie papierów wartościowych lub dłużnych. Papiery wartościowe kapitałowe zwiększają stan kapitałów własnych (np. akcje) lub kapitałów obcych (np. obligacje). Papiery wartościowe wierzytelności pieniężnych (papiery dłużne) dokumentują udzielenie lub otrzymanie określonych kwot pieniężnych przez ich posiadaczy czy emitentów na ściśle określonych warunkach; do grupy tej zalicza się np. czeki, weksle, obligacje, bony skarbowe.

Wyceny rynkowej dokonuje się do celów uznawania przychodu, przy czym działa ona w dwie strony: wartość aktywna może pójść zarówno w górę jak i w dół. Inaczej, bo tylko w jedną stronę, działa zasada przyjmowania niższej z dwóch wartości kosztu (cena nabycia) lub wartości rynkowej, stosowana wobec aktywów bieżących z zachowaniem zasady ostrożnej wyceny. Ponieważ aktywa długoterminowe z definicji nie są przeznaczone do obrotu, w stosunku do nich zwykle stosuje się zasadę kosztu historycznego. Wyjątki stanowią odpisy dokonywane w razie istotnej utraty wartości wyceny w przypadku nieruchomości. Działania te nie służą jednak wycenie rynkowej, lecz są raczej korektami dokonywanymi w celu zapewnienia rzetelnej prezentacji [Patterson 2008, s. 601].

Interesującym wyjątkiem od tej zasady są aktywa finansowe. Aktywa finansowe dzielą się na pieniężne i niepieniężne. Do pieniężnych zalicza się środki pieniężne i należności. Z kolei aktywa niepieniężne obejmują instrumenty kapitałowe (posiadanie akcji i udziały w innych jednostkach gospodarczych, prawo poboru akcji z nowej emisji itp.) i instrumenty finansowe (posiadane dłużne papiery wartościowe, kontrakty opcji, kontrakty terminowe, transakcje swap itp. prawa do wymiany aktywów finansowych). Jak z tego wynika, aktywa finansowe reprezentują sobą zawsze pewne prawa ich posiadacza [Gmytrasiewicz 2005, s. 17].

Aktywami finansowymi są również depozyty bankowe, gdyż odzwierciedlają sobą prawa depozytariusza do dysponowania nimi, zgodnie z zawartą z bankiem umową. Wyjątkiem są takie, jak zagrożone pożyczki bankowe, na które rozwinął się rynek wtórny.

Zbiorem najważniejszych informacji o sytuacji finansowej banku, jego wypłacalności, zmianach stóp procentowych czy polityce pieniężnej banku jest tzw. raport finansowy. Jest on sporządzany na dzień zamknięcia ksiąg rachunkowych i obejmuje [Wielogórska-Leszczyńska 2000, s. 84]:

- sprawozdanie finansowe,
- sprawozdanie z działalności banku,

- opinię i raport biegłego rewidenta,
- dokumentację zatwierdzającą.

Drugim rodzajem, oprócz sprawozdania rocznego, jest sprawozdawczość bieżąca. Adresatem tego rodzaju sprawozdawczości jest głównie bank centralny, który do realizacji swoich zadań potrzebuje bieżącej i szybkiej informacji w celu kształtowania polityki pieniężnej, a także do nadzoru bezpieczeństwa systemu bankowego.

W celu zapewnienia niezbędnych informacji bankowi centralnemu Zarząd NBP wydał 25 lipca 2003 r. uchwałę nr 23 w sprawie trybu i szczegółowych zasad przekazywania przez banki do NBP danych niezbędnych do ustalania polityki pieniężnej i okresowych ocen sytuacji pieniężnej państwa oraz sytuacji finansowej banków i ryzyka sektora bankowego. Pozyskiwane informacje są grupowane w odpowiednie zbiory statystyczne, które stanowią „wejście” do Bankowej Informacji Statystycznej. Powstał w ten sposób system określany jako WEBIS.

W sprawozdawczości finansowej sporządzanej przez banki znajdują się informacje dotyczące [Jankowska, Baliński 2004, s. 226]:

- różnych operacji banków i finansowanych przez nie podmiotów, które mogą posłużyć do charakterystyki procesów gospodarczych,
- składników aktywów i pasywów banku oraz kosztów i przychodów dokonywanych przez bank operacji finansowych, które mogą posłużyć do charakterystyki sytuacji tego banku.

Pierwszy zestaw informacji służy głównie bankowi centralnemu. Wykorzystuje on te dane do realizacji swoich celów, takich jak np. oddziaływanie na wysokość stopy procentowej, określanie rozmiarów działalności kredytowej banków, regulowanie rynku finansowego itp. Realizacja tych celów nie byłaby możliwa, gdyby nie dane pochodzące ze sprawozdawczości finansowej poszczególnych banków.

Drugi zestaw informacji wykorzystywany jest przez:

- kierownictwo banku (zarząd banku, rada nadzorcza),
- nadzór bankowy.

W zasadzie wspólnymi celami obu tych ośrodków są: rozpoznanie sytuacji finansowej banków, ocena wyników ich działalności oraz ujawnienie występujących zagrożeń. Dalsze cele różnią się jednak w związku z pełnionymi przez nie funkcjami. Kierownictwo każdego banku jest bowiem odpowiedzialne nie tylko za obecne, ale i przyszłe wyniki działalności. W związku z tym tylko ono może być ośrodkiem decyzyjnym. Powinno wiedzieć możliwie wszystko i szybko, aby mogło reagować na zaistniałe zagrożenia.

Kierownictwo banku oraz nadzór bankowy w celu zapewnienia bezpieczeństwa działalności banków wykorzystują powszechnie znane kryteria, odnoszące się głównie do oceny następujących zagadnień [Barburski 2005, s. 27]:

- ogólnej kondycji finansowej banku,
- zmian w strukturze aktywów i pasywów bilansu i rachunku zysków i strat,
- wielkości i struktury przepływów pieniężnych,

– sytuacji ekonomiczno-finansowej na podstawie wielu szczegółowych wskaźników.

W ocenie ogólnej kondycji banków stosuje się głównie takie kryteria, jak np. ocena wypłacalności, płynności, rentowności itp. Z punktu widzenia ekonomicznego bezpieczeństwa prowadzonej działalności bankowej należy stwierdzić, że kluczowe znaczenie ma utrzymanie płynności oraz wypłacalności. Bank, który utraci płynność, staje się niewypłacalny, co w konsekwencji prowadzi do upadłości.

3. Rachunkowość MTM w banku centralnym

Realizując politykę pieniężno-kredytową, bank centralny oddziałuje na inne banki w zakresie kreacji pieniądza bankowego i kredytu za pomocą następujących instrumentów [Pietras 2007, s. 413]:

- a) określania stopy obowiązkowych rezerw gotówkowych, jakie muszą utrzymywać banki w celu zapewnienia bieżących wypłat wynikających z wycofywania wkładów oraz ograniczenia ekspansji kredytowej,
- b) prowadzenia polityki refinansowania, w tym określania wysokości stopy re-dyskontowej i lombardowej,
- c) prowadzenia operacji otwartego rynku, tj. kupna i sprzedaży papierów wartościowych,
- d) prowadzenia polityki walutowej,
- e) bezpośredniego sterowania kredytami.

Powszechnie przyjmuje się, że regulowanie działalności banków przez podmioty z zewnątrz (instytucje nadzoru bankowego) znajduje swoje uzasadnienie z uwagi na:

- utrzymanie bezpieczeństwa i stabilności finansowej systemu bankowego świadczącego szczególne usługi na rzecz gospodarki i społeczeństwa,
- zagwarantowanie kontroli monetarnej, a zwłaszcza podaży pieniądza i stabilności cen,
- zapewnienie równej konkurencji pomiędzy bankami oraz uniknięcie nadmiernej koncentracji kapitału i praktyk monopolistycznych.

Sprawozdawczość finansowa jest także wykorzystywana do wyliczania wielu wskaźników regulujących poziom bezpieczeństwa systemu finansowego, jak np. wskaźników wypłacalności, koncentracji kredytów, rezerw na należności, wskaźników płynności itp., a następnie do ich porównywania z obowiązującymi normami ostrożnościowymi.

Rachunkowość MTM wymaga, by składniki aktywów i pasywów były księgowane w wartości godziwej. W przypadku banków komercyjnych zaletą tej rachunkowości jest to, że szybko sygnalizuje pojawiające się straty. Bank może podjąć działania, aby temu zapobiec. Na przykład jeżeli kupił waluty obce, których kurs zaczął spadać, to chcąc uniknąć strat bilansowych lub zmniejszenia się kapitału,

może sprzedać te waluty albo zabezpieczyć się przed ryzykiem kursowym na rynku terminowym.

Problem dla banku centralnego polega na tym, że nie może, tak jak bank komercyjny, ustrzec się przed stratami bilansowymi wynikającymi ze wzrostu kursu waluty krajowej. Narodowy Bank Polski może, ale nie powinien w takiej sytuacji sprzedawać walut obcych, gdyż w ten sposób zwiększyłby deprecjację kursu złotego i wielkość swych strat bilansowych. W przypadku banku centralnego straty bilansowe są najczęściej konsekwencją właśnie deprecjacji walut obcych, ponieważ zmniejsza się w takiej sytuacji księgową wartość rezerw dewizowych w walucie krajowej.

Bank centralny nie może się także zabezpieczyć przed obniżką walut obcych, sprzedając je w transakcjach terminowych, ponieważ wywołałby wzrost kursu złotego na rynku terminowym, a arbitraż pomiędzy rynkiem terminowym i kasowym wzmocniłby aprecjację złotego [Sławiński 2010].

Narodowy Bank Polski z problemem strat bilansowych pojawiających się w efekcie wzmocnienia się kursu waluty krajowej ma do czynienia od wielu lat. Stosowanie rachunkowości MTM powoduje, że straty bilansowe w bankach centralnych są nieuniknioną karą za modernizację i wzrost eksportu. Bank centralny nie może zapobiec stratom bilansowym spowodowanym przyrostem waluty krajowej, ale to nie jest mu aż tak potrzebne, jak bankom komercyjnym. Bankowi komercyjnemu kapitał jest niezbędny, ponieważ jego działalność wiąże się z ryzykiem, co oznacza, że zawierane przez bank transakcje muszą mieć odpowiednie pokrycie w kapitale. Ekonomiści są zdania, że wielkość kapitału banku centralnego nie ma takiego znaczenia. Ważne jest tylko, aby w długim okresie straty bilansowe zostały pokryte. Kto miałby je pokryć, jest sprawą dyskusyjną. Na przykład Międzynarodowy Fundusz Walutowy uważa, że w części mogłyby to robić rządy, przekazując bankowi centralnemu odpowiednią ilość obligacji Skarbu Państwa.

W krajach rozwijających się występuje tendencja do aprecjacji kursów równowagi ich walut. Dlatego straty bilansowe banków centralnych są tylko ubocznym skutkiem stosowania przez nie rachunkowości MTM. Wiadomo, że banki centralne pokrywają ewentualne straty, mając przywilej osiągnięcia renty menniczej, a więc dochodów z zaspokojenia rosnącego popytu gospodarki na pieniądź, które są lokowane w przynoszącym dochody portfelu rezerw dewizowych. Rachunkowość MTM, która jest generalnie dobrym wynalazkiem, przyczyniła się m.in. do pogłębienia niedawnego globalnego kryzysu bankowego; uruchamiając sprzężenia zawarte pomiędzy spadkiem cen aktywów i ich masową wyprzedażą. Kłopot, jaki sprawia, nie jest znaczący, ale przykład NBP świadczy, że trudno się go pozbyć. Czego dowodem jest przewlekły spór o podział zysku NBP pomiędzy Ministerstwem Finansów a Centralą NBP.

A. Sławiński stwierdza, że prostych recept z pewnością nie ma [Sławiński 2010]. Księgowość MTM prowadzona w jednej z walut rezerwowych lub w walucie koszykowej – np. w SDR – byłaby dobrą busolą i odzwierciedleniem wyników za-

rzządzania rezerwami walutowymi. Z kolei rachunkowość MTM prowadzona w złotych jest potrzebna w odniesieniu do transakcji otwartego rynku. Rezerwy walutowe są utrzymywane głównie po to, by można było w razie potrzeby kupować przy ich użyciu towary, usługi i instrumenty finansowe nominowane w walutach obcych lub spłacać zobowiązania wyrażone w tych walutach. Z tego punktu widzenia wartość rezerw walutowych jest stabilna, dopóki stabilna jest inflacja w krajach emitujących waluty rezerwowe.

4. Zakończenie

W przypadku uznania, że inflacja w krajach emitujących waluty rezerwowe jest stabilna, może racjonalne byłoby ocenianie wyniku finansowego NBP także przez pryzmat równoległe prowadzonej dla rezerw dewizowych rachunkowości MTM w walutach obcych. Zmniejszyłoby to komplikacje interpretacyjne, jakie rodzi mechaniczne stosowanie rachunkowości MTM do całokształtu działalności banków centralnych. Warto myśleć o stworzeniu tego rodzaju dodatkowego punktu odniesienia dla oceny wielkości zysku NBP, co pozwoliłoby w przyszłości łatwiej osiągać konsensus w kwestii jego podziału.

Dokonanie wyceny rynkowej jest raczej korektą przeprowadzaną w celu zapewnienia rzetelnej prezentacji. Interesującym wyjątkiem od tej zasady są aktywa finansowe, takie jak zagrożone pożyczki bankowe, na które rozwinął się rynek wtórny. Choć bank może zechcieć trzymać takie pożyczki do terminu zapadalności, niektórzy twierdzą, że powinny one odzwierciedlać wartość rynkową, nawet jeżeli skutkować to będzie zwiększeniem wahań zysku.

Literatura

- Barburski J., *Rola sprawozdawczości finansowej w zachowaniu bezpieczeństwa działalności banków*, materiały konferencji „Sprawozdawczość i rewizja finansowa w procesie poprawy bezpieczeństwa obrotu gospodarczego”, Akademia Ekonomiczna w Krakowie, Kraków 2005.
- Gmytrasiewicz M., *Aktywa finansowe*, [w:] *Encyklopedia rachunkowości*, LexisNexis, Warszawa 2005.
- Hendriksen E.A., van Breda M.F., *Teoria rachunkowości*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2002.
- Jankowska K., Baliński K., *Rachunkowość bankowa*, Difin, Warszawa 2004.
- Jaworski W.L., *Bankowość, podstawowe założenia*, Poltext, Warszawa 2001.
- Pietras C., *System pieniężno-kredytowy*, [w:] S. Marciniak (red.), *Makro- i mikroekonomia. Podstawowe problemy*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2007.
- Patterson R., *Kompendium terminów z zakresu rachunkowości po polsku i angielsku*, PricewaterhouseCoopers, Polska Akademia Rachunkowości, Warszawa 2008.
- Sławiński A., *Zysk NBP, czyli księgowość zawilości*, „Rzeczpospolita” z 20 maja 2010, nr 107.
- Wielogórska-Leszczyńska J., *Rachunkowość w zarządzaniu bankiem*, Kwantum, Warszawa 2000.

ACCOUNTING MTM IN BANK

Summary: Mark-to-Market Value Adjustments accounting is the adjusting of book value of an asset or liability (including derivative transactions) to its fair value. The resulting gains or losses are immediately entered either in the profit and loss account or taken to equity (and recognised later in the profit and loss account upon disposition).

Keywords: market valuation, value adjustment, fair value.